

Véleményem szerint a mű legértékesebb része, ugyanis az első három részben a szerző nemzetközi konfliktussal és a háborúkkal kapcsolatos nyugati elméletek kritikai elemzésével történeti és elméleti alapot teremt az új biztonságfilozófia megalkotásához, melyet a negyedik fejezet körvonalaz.

Ebben a részben a vizsgálat tárgyát képezi a két világrendszer között lehetséges termokleáris világháború. A szerző a téma elemzését az új szovjet politikai gondolkodás szempontjainak figyelembevételével végzi el. Rámutat, hogy az új megközelítés új külpolitikai és katonai doktrínát követel, ami a Szovjetunióban már nagy vonalaiban kialakult. A könyv végén a szerző megrajzolja a közeljövő valószínű távlatait az új biztonságfilozófia tükrében.

Végezetül, a mű tudományos hozzáértéssel és nagy körültekintéssel, széles forrásbázis

felhasználásával íródott, az elemzések és megállapítások megalapozottak. A könyv érdekes, újszerű megközelítése és feldolgozása a témának, olyan kérdéseket és filozófiai fogalmakat elemez, amelyek nálunk ezidáig jószerivel ismeretlenek voltak, ugyanakkor változó világunk problémáinak megértése, a hozzájuk való alkalmazkodó készség kifejlesztése szükségessé teszi felvetésüket. A kifejtett gondolatok azonban nehéz olvasmányt jelentenek a filozófiában és a nemzetközi konfliktuskutatásban tájékozatlan olvasó számára. A nehézséget az okozza, hogy sok újszerű idegen kifejezést alkalmaz, másrészt a bemutatott szerzők és művek — miként a bevezetőben a szerző is említi — idehaza alig ismertek, sőt a hivatkozott művek Magyarországon csak idegen nyelven hozzáférhetők. Ennek ellenére javasolom a mű elolvasását a téma iránt érdeklődő minden olvasónak.

Szántó Mihály

N. G. PAVLENKO

ELMÉLKEDÉSEK A HADVEZÉR SORSÁRÓL

(*Voenna-istoricseskij Zsurnál, 1988. 10., 11., 12. sz.*)

Egyre többet foglalkoztatja a szerzőket G. K. Zsukov életútja. Néhány hónapja fejeződött be Szimonov 5 számon keresztül hűződő visszaemlékezése, és most a folyóirat elkezdte *N. G. Pavlenko* háromrészes cikkét közölni „*Elmélkedések a hadvezér sorsáról (Egy hadtörténész feljegyzései)*” címmel (1988. 10. sz. 14—20. o.). A szerző szerint Zsukov vezető helyet foglal el a második világháború szovjet hadvezérei között és megjegyzi, hogy az irodalomban igen gyakran állítják egy sorba Szuvorovval és Kutuzovval, amit ő helyesenek tart.

Zsukovnak azonban voltak komoly hiányságai is, amelyeket szintén nem szabad elhallgatni. Életútja elég göröngyös volt. A sors előbb szűkmarkú, majd jóindulatú, később bőkezű, a végén pedig rendkívül igazságtalan volt vele. A polgárháború éveiben a vele egykorúak ezredek és hadosztályok élén álltak, ő pedig nem emelkedett a lovasszázad parancsnoki tisztségénél fentebb. A 20-as években ezred-, majd dandárparancsnok, a 30-as években magasabbegységek élén áll. Életének legfontosabb szakasza Halhin—Goltól (1939) a berlini hadműveletekig (1945) tart. Ennél sokkal tovább volt „kegyvesztett a hatalmasoknál”, Sztálinnál ez hét évig tartott (1946 közepétől 1953 tavaszáig), ezalatt az Odesszai, majd az Urali katonai körzet parancsnoka volt. 1957 őszétől 1965 tavaszáig ismét kegyvesztett volt, ezután pedig élete végéig (1974)

viszsaeső. Ezalatt nem volt kapcsolata katonai körökkel, a tisztiházak és klubok zárva voltak előtte. A különféle üldöztetések csaknem negyed évszázadot, életének harmadát teszik ki. Korábban is voltak egyes hadvezérek kegyvesztettek, de ez rendszerint nem tartott ilyen soká.

Kegyvesztettségét Sztálinnál könnyű megmagyarázni, mivel a „Nagy” nem bírta elviselni az olyan vezetőket, akiknek a közismertsége a nép körében, ha részben is, felülmúlta az ő népszerűségét. Meglepő azonban az, hogy a nagy népszerűsége, a hírneve iránti irigység volt az oka a második kegyvesztettségének is. Ezekről az okokról nem beszéltek, de sejteni lehetett őket. A Zsukov hírnevétől való félelem jó példája volt az a „manőverezés”, amit L. Brezsnyev és segítői hajtottak végre abból a célból, hogy Zsukovot, akit a Moszkvai Területi Pártszervezet küldöttnek választott, ne engedjék be a párt XXIV. kongresszusára. Ott ugyanis, ha csak ideiglenesen is, beárnyékolta volna a főtitkár népszerűségét. A történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy a nemzeti hősök kegyvesztettsége, valamint az, hogy áruló, összeesküvő címkéket ragasztanak rájuk, gyakran ellenkező reakciót vált ki a népből. Ugyanakkor az, hogy Zsukovra elég ügyetlenül a „bonapartista” jelzőt ragasztották, eljlesztett tőle egyes kutatókat, írókat, újságírókat és két évtizedig alig jelent meg róla valami. Hetvenedik születésnapjára egyet-

len cikk jelent meg, és elhallgatták születésének nyolcvanadik évfordulóját is.

A későbbi cikkek ezt úgy igyekeztek jóvátenni, hogy sokszor hallgattak hiányosságairól és olyan vonásokat tulajdonítottak neki, amelyekkel nem rendelkezett. Ebben elsősorban a történészek a ludasok, akik még nem folytattak mélyreható kutatásokat. A szerző igen nagyra értékeli Szimonov feljegyzéseit, amelyeket korábbi számainkban ismertettünk. Ugyanakkor írások jelentek meg az „Ogonyok”-ban és más milliós példányszámú orgánumban, amelyek tartalmaznak vitatható megállapításokat.

V. Karpov író beszélgetése egy V. Peszkov nevű újságíróról a „Komszomolszkaja Pravdában” pl. megállapítja, hogy Zsukov vasakarátú volt, nagy intellektussal és széles körű ismeretekkel rendelkezett, amelyeket önképzés útján szerzett meg. A történelemben nem gyakran jelennek meg az ilyen tulajdonságokkal rendelkező katonák. A sok háború tapasztalata azt mutatja, hogy a hadvezérek intellektusában és szervező képességeiben, ismereteiben mutatkozó hiányosságokat valamilyenént lehet kompenzálni. Ami az akarati tényezőt illeti, azt nem lehet egyenértékűen pótolni. Ha a hadvezérnél hiányzott az akarat, akkor abból rendszerint nem lett hadvezér.

Zsukov vasakarata szigorú tekintetben, kategórikus megítélésekben, rövid és tömör megfogalmazásokban, a végsőkig pontos nyelvezetben és „fémcsengésű” hangon jutott kifejezésre.

A háború alatt Zsukov kiváló példákat szolgáltatott arra, hogy milyen céltudatosan és következetesen oldott meg bonyolult hadműveleti és hadászati feladatokat. Kritikus helyzetekben nem félt attól, hogy felelősséget vállaljon döntéseiért és tetteiért. A Moszkva alatti csata idején Rokosszovszkijnak, a 16. hadserg parancsnokának, Zsukov, a Nyugati Front parancsnoka feje fölött sikerült elérnie a vezérkari főnöknel, hogy engedélyt kapjon a csapatai visszavonására. Habár a csapatok visszavonása abban a helyzetben célszerű volt, Zsukov a következő táviratot küldte a 16. hadsereg parancsnokának: „A front csapatainak én vagyok a parancsnoka! A csapatoknak az Isztrinszki víztároló irányában való visszavonásáról szóló parancsot visszavonom, megparancsolom, hogy védjék az elfoglalt vonalat és egy lépést se hátráljanak...”

Még egy példa arra vonatkozóan, hogy hogyan hatott Zsukov az alárendeltjeire: a berlini hadműveletben Zsukov egyik legrégebbi harcostársa, V. I. Kuznyecov vezérezredes közölte a front törzsével, hogy miután az ellenség nagy mennyiségű páncéllöklőt alkalmazott, a támadás lelassult. Zsukov a következőket válaszolta: „A páncéllöklőről majd mesélhet az unokáinak a háború után, most pedig minden fontolgatás nélkül támadni előre.”

A hadvezér vasakarátának kísérője volt az igazolhatatlan makacsság és ridegség, amelyekről az objektív kutató nem hallgathat. Erről Rokosszovszkij is beszélt, aki csaknem fél évszázadig ismerte Zsukovot. A 30-as évek elején Zsukov egy dandár parancsnoka volt. Ez beletartozott a 7. szamarai lovashadtestbe, amelynek Rokosszovszkij volt a parancsnoka. Szerinte Zsukov felkészült, igen igényes parancsnok volt, de ez az igényesség gyakran alaptalan szigorúságba, sőt durvaságba ment át. Emiatt sok panasz érkezett a hadtesthez, és mivel hatni nem tudtak rá, hogy javítsanak a dandár helyzetén, felfelé buktatták.

Ugyanez a Rokosszovszkij mesélte 1965 nyarán, hogy később Zsukov egyes vonásai megváltoztak, de sok hiányossága maradt, amelyek nem kevés kárt okoztak neki. Ezek a hiányosságok a parancsnoki kar egy részénél antipátiát szültek vele szemben és elősegítették, hogy a hadseregben kellemetlen hírek terjedjenek el róla. Valószínűleg ez volt az oka, hogy néha, életének kritikus perceiben, mint pl. 1957 őszén, nem kapott támogatást a háborús bajtársai nagy részénél.

Egyes állítások félremagyarázot, vagy helytelen megjegyzéseiből adódnak. A szerző többek közt megemlíti, hogy nem lehet egyetérteni azzal a neki tulajdonított megjegyzéssel, amely szerint sajnálja, hogy nem sikerült „ismereteket szerezni a biológia, a természetudományok terén, amelyekkel az ember találkozik a katonai elképzelésekben”. Nem ismeretes, hogy melyik hadműveletben vagy hadjáratban volt szüksége biológiára?

A második részt a 11. szám közli (19-27. o.). Ez a rész csaknem teljes egészében Zsukov visszaemlékezéseivel és azok sorsával foglalkozik. A visszaemlékezéseket tíz évig írta, de nem sikerült befejeznie. A tíz évből öt arra az időszakra esik, amikor folyt a „személyi kultusz elleni harc túlzásainak felszámolása”. Ezért a szerző akarata ellenére a kéziratából kihúzáltak sok olyan kritikus gondolatot, amelyek Sztálin tevékenységével, a megtorlásokkal, a hiányosságokkal és az elszámításokkal stb. kapcsolatosak.

Már a kiadás előtt különféle nézetek alakultak ki a visszaemlékezésekkel kapcsolatban. A. M. Szuszlovnak, aki abban az időben az ideológiai frontot vezette, az volt a véleménye, hogy a könyv tartalmát semmiféle rövidítésekkel nem lehet megváltoztatni, ezért egyáltalán nem szabad kiadni. Más volt Brezsnyev véleménye, aki végül is engedélyt adott a kiadásra, de előbb két lektorcsoporthoz alapos munkát végzett a könyv kéziratán. Az egyik csoport a hadsereg politikai főcsoportfőnökség munkatársaiból, a másik a vezérkar hadtudományi osztályának munkatársaiból állt össze. Tevékenységük fölött az általános ellenőrzést Brezsnyev egyik legközelebbi munkatársa látta el.

A. D. Mirkina, a szerkesztő véleménye sze-

rint a mű helyrehozhatatlan károsodást szenvedett. „Ezek közé tartozik az a fejezet, amelyet Zsukov a legfelsőbb katonai vezetés ellen 1937-ben lefolytatott megtorlásokról írt. Ebben volt található az a kitűnő elemzés, amelyet G. K. Zsukov a tehetséges szovjet hadvezérekéről írt, — M. N. Tuhacsevszkijről, I. P. Ubovicsről, I. E. Jakirról, A. I. Jegorovról, V. K. Blüherről és másokról, a személyes benyomásai, amelyeket ezekkel a katonai vezetőkkel való kapcsolatai folyamán szerzett, akik példaként álltak előtte, akiktől a hadászatot és harcászatot tanulta... Ezt a fejezetet nem sikerült megmenteni.”

Az akkori időknek megfelelően megváltoztak a hangsúlyok mind Sztálin jellemzésénél, mind a csapatok felkészültségi szintjének értékelésénél, mind pedig sok más momentum ismertetésénél.

Zsukovnak megvoltak a nézetei a visszaemlékezések tartalmát illetően. Úgy vélte, azokat a dolgokat kell megvilágítani, amelyekben részt vett, vagy amelyeket látott. A frontparancsnok, méginkább a Főhadiszállás képviselőjének visszaemlékezéseit nem kell megtölteni harci epizódokkal, amelyekről nem is tudott, vagy gyakran nem is hallott. Az átdolgozók Trapeznyikov útmutatásai alapján kihúzgálták azokat a részeket, amelyek egy részéről már volt szó, de ugyanakkor hozzá is írtak. Amint M. Kalasnyik, az egyik kiegészítő visszaemlékező, úgy „pótolták” a pártpolitikai munka nem kellő bemutatását, hogy beiktattak történeteket a katonák és tiszték hősie helytállásáról, beírták olyan politikai munkások nevét, akik közül Zsukov sokkal nem is találkozott a háború éveiben.

Igen érdekes az is, hogy hogyan került be Brezsnyev neve a visszaemlékezésekbe. Erről Mirkina nemrég nyilatkozott az „Ogonyok”-ban. Sokáig nem jött meg az engedély, hogy a kéziratot nyomdába lehet adni. Végül értésre adták, miszerint Brezsnyev azt kívánja, hogy a marsall említse meg a nevét a könyvben. „A baj azonban az volt, hogy a háború éveit alatt egyszer sem találkoztak egyetlen fronton sem. Most mi legyen? És akkor megírták — emlékezett vissza Mirkina —, hogy Zsukov marsall egyszer K. N. Leszelidze 18. hadseregénél volt, és szeretett volna »tanácskozni« a hadsereg politikai osztályának vezetőjével, L. I. Brezsnyevvel, de az sajnos nem volt a helyén. Éppen a »Kis földön« tartózkodott, ahol súlyos harcok folytak.” Zsukov itt is engedett, keserül mosolyal megjegyezve, hogy „Az okosak megértik”. Hogy az epizód hihetőbb legyen, beírták még néhány politikai részleg vezetőjének a nevét.

Ezeket a bedolgozásokat természetesen csak sajnálni lehet, és a szerző reményét fejezi ki, hogy egyszer megjelenhet a könyv eredeti formában.

A szerző a részlet befejező részében megemlíti, hogy 1966-ban, amikor a „Voенно-исторический Зсurnal” cikket készített elő a mar-

sall 70. születésnapjára, beszélgettek vele, és e beszélgetések folyamán őszintén és önkritikusan válaszolt. A háború kezdeti szakaszának problémáival kapcsolatban idézték a kéziratából azokat az adatokat, miszerint Németország a háborút megelőző két és fél évben 20—26%-kal kevesebb páncélost, 2—2,5-szer kevesebb tábort löveget gyártott, mint a szovjet ipar. Csak repülőgépekből gyártott kb. azonos mennyiséget. A marsall megerősítette, hogy a Szovjetunióknak nagyobbak voltak az embertartalékai, több volt a harci technikája mint Németországnak és a csatlósainak. A német csapatok azonban túlsúlyban voltak a határ menti övezetben. Ez a Vezérkar és a Védelmi Népbiztosság durva hibáinak következménye volt. Látni kell azokat az előnyöket, amelyekkel az ellenség rendelkezett: a kezdeményezés megragadása, a légifőlény, az irányító szervek jó képzettsége és zökkenőmentes tevékenysége, a személyi állomány harci tapasztalatai.

A folyóirat egyik szerkesztő bizottsági ülésén A. V. Hruljev hadseregátbarnok, a fegyveres erők hátszágának volt parancsnoka kijelentette, hogy Zsukov, amikor vezérkari főnök volt, nem helyesen értékelte a hátszági szolgálatnak a modern háborúban játszott szerepét, és ez volt a teljes dezorganizáltság egyik fő oka. Ellenezte a hátszági szolgálat újjászervezését 1941 nyarán, a visszavonulás idején. Mikor a beszélgetőpartnerek ezt elmondták Zsukovnak, azt várták, hogy el fogja utasítani. Meglepetésükre azonban kijelentette: „Ebben a kérdésben Andrej Vasziljevicsnek igaza van.” Majd kifejtette, hogy 1941 júniusáig nem tudta elképzelni a hátszág gigantikus méreteit és rendkívüli bonyolultságát a modern háborúban. Ezzel a kérdéssel igazán csak a háború menetében ismerkedett meg. Amikor okait ismertette, amelyek miatt leváltották a vezérkari főnöki posztról, megjegyezte, hogy Sztálin a kérdés eldöntésénél valószínűleg nem csak azt vette figyelembe, hogy nézeteltéréseik voltak Kijev védelmének lehetőségeit illetően, hanem valószínűleg a hátszág újjászervezésének problémáját is.

Az írás harmadik része (12. sz. 29—37. o.). Zsukov kegyvesztéseinek okait és történetét taglalja. A marsallnak az volt a véleménye, hogy tisztán a véletlen múlt az, hogy nem esett bele a 30-as évek megtorlásainak sodrába.

A Moszkva alatti győzelem után jelentősen megnőtt a Nyugati Front parancsnokának, Zsukovnak a népszerűsége. Ez természetesen nem tetszett Sztálinnak. Berija apparátusa újra elkezdte a kompromittáló adatok gyűjtését. Amikor 1942 tavaszán letartóztatták Goluskevics vezérőrnagyot, a Nyugati Front hadműveleti osztályának vezetőjét, tőle remélték „beszerzeni” ezeket az adatokat. Ez azonban nem sikerült.

1943—1944 folyamán Zsukov népszerűsége tovább nőtt, ami Sztálinnak egyáltalán nem

tetszett. Eleinte túrt, majd 1944 őszén elhatározta, hogy megszabadul a hadvezértől. Kinevezték frontparancsnoknak, de egyúttal keserű pirulákat is készítettek elő a számára Sztálin bizalmasának, Bulganyinnak a környezetében. Hibák és hiányosságok után kutattak, amely tevékenységbe bevonták a Vezérkar tisztjeinek egy csoportját. Ezek vizsgálták át a Zsukov által jóváhagyott két tüzérségi szabályzatot. Természetesen semmiféle komoly hibát nem találtak, de mégis hivatalos parancsban mutattak rá, hogy „... ne siessen a komoly kérdések eldöntésénél”.

A háború után Zsukov a németországi hadseregszolgálat parancsnoka volt. Ez alatt a rövid idő alatt is minden vele kapcsolatos dolgot jelentettek Sztálinnak: hogy túlságosan bőkezűen tüntette ki az ismert L. Ruzslanova színésznőt, hogy túlságosan „dicsekszik” a győzelmeivel, hogy a katonák egy csoportjával összeesküvést készít elő Sztálin ellen stb. Sztálin ezek közül a feljelentések közül csak egyeseknek tulajdonított jelentőséget, pl. a „dicsekvésnek”, és mindenekelőtt az összeesküvésről szólóknak. Zsukov szerint Sztálin nagyon el volt keseredve, mikor megtudta, hogy a magas rangú hadvezérek egy csoportja „Zsukovistának” nevezi magát.

1945 nyarán a vádak fabrikálása felgyorsult. Ez egy látszólag köznapi eseménnyel kezdődött: Sztálin a postdami konferencia idején találkozott fiával, Vaszilijjal, aki ekkor a németországi hadseregszolgálatnál volt. Vaszilij elpanaszolta apjának, hogy a szovjet repülőgépek állítólag rosszak, az amerikaiak pedig az igaziak. Ez a bepanaszolás elég volt ahhoz, hogy Sztálin a Moszkvába való visszatérése után azonnal parancsot adjon a Repülőipari Népbiztonság vezetőinek és a Légierő parancsnokainak letartóztatására. A letartóztatottak között volt A. I. Sahurin népbiztos és A. A. Novikov repülő-főmarsall. Berija embelei mindent elkövettek, hogy Novikovból adatokat csikarjanak ki Zsukov ellen.

A Novikovból kiszedett „bizonyítékokat” Sztálin két menetben használta fel. 1945 végén értekezlet volt a Kremlben, amelyen Zsukov nem volt ott, de Kuznyecov admirális tájékoztatta az ott elhangzottakról. Sztálin a felszólalásában azzal vádolta, hogy magának tulajdonítja az összes győzelmeket és csökkenti a Főhadiszállás jelentőségét. A vitában mindenki kötelességének érezte azt, hogy Zsukovot elmarasztalja, egyesek élesen és igaztalanul, mások óvatossággal, de ugyanazon szellemben. Ez volt a „zsukovi dicsőség” elutasításának ideológiai előkészítése, ezután már szervezeti kérdések következtek.

Németországban a marsall számára sok konfliktushelyzet adódott. Ezek közül a legveszélyesebb az volt, amikor elzavarta Berlinből Berija helyettesét, Abakumovot. 1946 elején Zsukov tudomására jutott, hogy Abakumov Berlinbe érkezett és elkezdte letartóz-

tatni a hadseregszolgálat tisztjeit. Mikor Zsukov magához hívatta, nem tudott elfogadható magyarázatot adni arra vonatkozóan, hogy megérkezése után miért nem jelentkezett a főparancsnoknál és miért tartóztatja le a beosztottjait. Ezután Zsukov azt javasolta neki, hogy sürgősen térjen vissza oda, ahonnan jött, és ha nem hajja végre a parancsot, őrizettel irányítja vissza Moszkvába. Zsukov természetesen tudta, hogy ez Sztálin rettenetes dühét fogja kiváltani, de nem tudta másként megvédeni a csapatait a teljes önkéntől. A következményre nem kellett soká várnia. Március végén volt két elég kellemetlen telefonbeszélgetése Sztálinnal, aminek következtében visszatért Moszkvába és átvette a szárazföldi csapatok főparancsnokságát.

Ez a beosztás mindössze másfél hónapig tartott. Tudomására jutott, hogy összehívták a katonai vezetők értekezletét, amelyen neki is részt kell vennie, de a napirendet nem közölték. Ugyanaznap este a dácájában megjelent három férfi azzal, hogy házkutatást kell tartaniuk, de házkutatási engedélyt nem tudtak felmutatni. Fegyverhasználat fenyegetésével kergette ki őket a házból. Ebből világgá vált, hogy az értekezlet személyével fog foglalkozni.

Egyes marsallok (I. Konyev, K. Rokoszszovszkij, V. Szokolovszkij) véleménye szerint az értekezlet célja az volt, hogy a katonai vezetőket meggyőzze Zsukov összeesküvő tevékenysége felől. Berija kazamatáiban elkészítették több mint hetven letartóztatott tiszt és tábornok „bizonyítékait”, köztük azokat is, amelyeket kínzásokkal csikartak ki A. Novikov repülő-főmarsallból. Ezek azt bizonyították, hogy Zsukov egy összeesküvés élén áll.

Az értekezleten Sztálin kétszer szólalt fel, felszólalt Berija és Kaganovics is. Beszédeik vádoló jellegűek voltak és alapjában véve Novikov és Tyelegin vallomásaira alapultak. Elütöttek ezektől a katonai vezetők felszólalásai, akik természetesen sok kérdésben bírálták Zsukovot, de határozottan elvetették a készülő katonai összeesküvés gondolatát. Zsukov kijelentette, hogy nincs köze semmiféle összeesküvéshez, és kérte Sztálint, vizsgálják ki, milyen körülmények között nyerték ezeket a vallomásokat Novikovtól és Tyelegintől. „Én jól ismerem ezeket az embereket — mondta Zsukov —, alkalmam volt együtt dolgozni velük a háború kegyetlen éveiben, és ezért mélyen meg vagyok győződve arról, hogy valaki kényszerítette őket arra, hogy valótlant írjanak alá.”

A „vallomásokban” voltak más vádak is. Novikov szerint Zsukov Sztálint egyáltalán nem tartotta kompetensnek katonai ügyekben, és azt állította, hogy végig „civil” maradt. Utalások voltak arra, hogy a látogatásoknál mindig távol maradt az arcvonaltól, és ezen az alapon céloztak gyávaságára. Éles hangon lépett fel Zsukov ellen Golikov, aki azt mondta, hogy nincs kitartása, durva a tisztekkel és

tábornokokkal, visszaél hatalmával. Ezt azzal bizonyította, hogy Zsukov állítólag megalapozatlanul váltotta őt le 1943-ban a Voronyezi Front parancsnoki tisztéből. Sztálin itt közbevetette:

— Zsukov az adott esetben nem élt vissza a hatalommal, az én parancsomat teljesítette.

Mint Zsukov később kifejtette, Sztálin ellenvetése nem győzte meg Golikovot, végig az maradt a meggyőződése, hogy Zsukov törte meg hadvezéri karrierjét.

Zsukov szerint Sztálinra a legnagyobb hatást Ribalko hozzászólása tette, aki nyíltan kijelentette, régen eljött az ideje annak, hogy ne higgyenek „a börtönben erőszakkal kicsikart tanúvallomásoknak”. A továbbiakban tényeket sorakoztatott fel, amelyek cáfolták a Zsukov „gyávaságával” kapcsolatos vádak. Elmondta, hogy sietett hozzá Zsukov segíteni, amikor hadserege 1944 tavaszán bekerítésbe került.

Sztálint természetesen nem elégitették ki a katonai vezetők hozzászólásai. Ő Zsukov-ellenes támadásokat várt, leleplezéseket, de ez nem sikerült. A „Hatalmas” megpróbált egyes parancsnokok önimádatára játszani. Konyev felszólalásánál közbeszólt:

— Tud ön arról, hogy Zsukov igyekezett kisajátítani az ön Korszuny—Sevcsenkovszk alatt aratott győzelmét?

Konyev becületére legyen mondva, méltóságteljesen válaszolt:

— Nem tudok, nem hallottam ilyenről... Hogy ki mit beszélt ezzel a témával kapcsolatban, azt majd a történelem eldönti.

Konyev visszaemlékezései szerint befejezésül ismét Sztálin beszélt, ismét élesen, de már valamelyest másképpen. Szemmel láthatóan már megvolt a terve, hogy az értekezlet után letartóztatják Zsukovot, de megérezve a parancsnokok belső, és nemcsak belső ellenállását, a katonák közismert szolidaritását, elállt eredeti tervétől.

Konyevnek megérzése, úgy tűnik, helyesek voltak. Sztálin ekkor valóban le akart számolni vele, de a katonák szolidaritása megmenette. Hamarosan az csendszai, majd az urali katonai körzet parancsnoka lett. Ezt az időt jogosan tartják első kegyvesztettség idejének, amely hét évig, 1953 tavaszáig tartott.

Hamarosan leváltották Kuznyecovot, a flotta főparancsnokát is, akit Vlagyivosztokba küldtek a Csendes-óceáni Flotta parancsnokának. Sorsukban a 30-as évek eleje óta sok volt a közös, bár nézeteik sokban nem egyeztek.

Zsukov 1953 elején tért vissza Szverdlovszk-ból Moszkvába, hamarosan a védelmi miniszter helyettese lett, 1955-ben pedig miniszter, bár kinevezésével egyes katonai vezetők nem értettek egyet.

Zsukov, mint miniszter, energikus harcot kezdett azok ellen a hiányosságok ellen, amelyek szerinte megvoltak a hadseregben. Elkésződött az új harceszközök tanulmányozása.

Nagy hadgyakorlatokat szerveztek, átdolgozták a szabályzatokat. Intézkedések történtek a honvédő háború tapasztalatainak feldolgozására. Parancsára a Vezérkarhoz vezényeltek kiemelkedő parancsnokokat, törzstiszteket, ahol alkotócsoportokat hoztak létre belőlük a nagy hadműveletek és a hadművészet kérdéseinek kidolgozására. Intézkedések történtek a hadsereg szervezetének tökéletesítése, a fegyver megerősítése céljából. Sajnos, a gyakran szigorú intézkedések ellenére, az előrehaladás nem volt olyan gyors, mint szeretne volna. Elkésérítette az, hogy nem sikerült felszámolni a rendkívüli eseményeket. Az egyik legsúlyosabb 1956. október 17-én történt: Aknára futott és elsüllyedt a hadizsákmányként kapott olasz eredetű sorhajó, amelyet „Novoroszszijszk”-nak neveztek el. Több száz matróz elpusztult. A körülmények vizsgálata azt mutatta, hogy nem csak az eseményért közvetlenül felelős parancsnokokat kell felelősségre vonni, hanem a Fekete-tengeri Flotta és a Haditengerészeti Flotta főparancsnokát, Kuznyecovot is. Ez utóbbit leváltották és lefokozták, az akkor időknél megfelelően elég különös módon.

1957-ben elég különös módon leváltották Zsukovot is, amikor külföldi küldetésben volt. Az ezzel egyidejűleg a kijevi katonai körzetben zajló hadgyakorlaton Hruscsov meghallgatta egyes katonai vezetők véleményét, másoknak maga sugallta, hogy Zsukov az állam szempontjából veszélyes ember. Később maga sem tagadta, hogy hibákat követett el, amikor nem értékelte helyesen a hadsereg pártszervezeteinek szerepét, amikor túlzásokat követett el fegyelmi kérdésekben, de bántották a személyével kapcsolatos tendenciózus rágalmozások, egyes mondatainak félremagyarázása. Pl. a Molotov—Malenkov csoport ellen folytatott harc idején a vita hevében mondta a következő szerencsétlen mondatot: „Ha továbbra is harcolni fognak a pártvonal ellen, akkor én kénytelen leszek a hadsereghez és a néphez fordulni.” Ezt értelmezte Hruscsov a későbbiekben „bonapartizmus”-ként. Természetesen Zsukov semmiféle veszélyt nem jelentett az államra, de népszerűsége zavarta Hruscsovot és környezetének egyes tagjait.

A hadsereg és a flotta politikai főcsoportfőnöke az a Golikov lett, akinek a Zsukov elleni gyűlöletéről fentebb már volt szó. Ő kapta azt a megbízatást, hogy figyelje a kegyvesztett marsallt. A 60-as évek elején helyére A. Jepisev került, aki sok éven át folytatta Zsukov „megfigyelését”. Hruscsov leváltása után sok intézkedést felszámoltak, ezt azonban nem. Ennek most elsősorban L. Brezsnyev, M. Szuszlov, A. Gresco és mások féltékenysége volt az akadálya.

Időről időre felemlítették a „bonapartizmust”, hogy az újságírókat, történészeket távol tartásák a marsalltól. Természetesen felmerül a kérdés, hogy maga Jepisev hitt-e ebben a vádban. A szerző erre 1967 nyarán

közvetlen választ kapott. V. Kulissal, a történelemtudományok doktorával Jepisev-nél volt, ahol szóba került az igazság kérdése a történelemtudományban. Jepisev akkor minden gátlás nélkül kifejtette a krédóját: kinek kell a maguk igazsága, ha az zavar bennünket élni? Ez sajnos elég sokak nézete volt.

Később a légkör valamelyest enyhült, előadásokat tartott itt-ott. Sok más terület mellett a Főhadiszállás tevékenységében is

rengeteg a „fehér folt”. Az ott elhangzott jelentések, javaslatok, megbeszélések igen jelentős részéről semmiféle írásos nyom nem maradt fenn, ott jegyzőkönyvek sem készültek. Zsukov a történészeknek még rengeteg dolgot el tudott volna mondani, de az ismert álláspontok és körülmények miatt erre nem került sor. Ezek örökre elvesztek a történelem számára.

Lengyel István